

Pod redakcją Agnieszki Kasińskiej-Metryki i Radosława Kubickiego

Paweł Paciorek

Uniwersytet Jan Kochanowskiego
w Kielcach, Polska

AKT PRZYSTĄPIENIA WOJEWÓDZTWA SANDOMIERSKIEGO DO KONFEDERACJI TARGOWICKIEJ Z DNIA 30 LIPCA 1792 ROKU

Jak napisał niegdyś w swojej pracy Wojciech Stanek, w dziejach Polski przed-rozbiorowej niezwykle istotną rolę odgrywały konfederacje. Były to zaprzysiężone związki szlacheckie, poprzez które stan uprzywilejowany Rzeczypospolitej starał się realizować określone cele polityczne. Powstawały one w sytuacjach kryzysowych kraju, spowodowanych zarówno czynnikami wewnętrznymi jak i zewnętrznymi¹. Wiek XVIII to okres, w którym zauważyć można, szczególne nasilenie związków konfederackich. Trudno się temu dziwić, bowiem w tym właśnie czasie, system polityczno-ustrojowy Polski chylił się ku upadkowi. Zawijając konfederacje magnateria oraz szlachta starały się opanować sytuację w kraju, uwzględniając przy tym niejednokrotnie swoje własne interesy.

Wśród tych XVIII-wiecznych konfederacji, nie umniejszając znaczenia wszystkich innych, Związek Targowicki wydaje się mieć szczególne znaczenie dla Rzeczypospolitej. Sądzić tak można, przynajmniej z kilku powodów, choć jak wiadomo było ich dużo więcej. Nie ulega jednak wątpliwości, że Konfederacja Targowicka była ostatnią konfederacją w niepodległej Rzeczypospolitej, podważała wszelkie ustalenia Sejmu Czteroletniego, swoje ostrze kierowała przeciwko Konstytucji 3 Maja i chyba co było najbardziej brzemienne w skutkach, posłużyła Rosji jako pretekst do zbrojnej interwencji w Rzeczypospolitej i przyczyniła się do ostatecznego upadku kraju. Stąd też różne aspekty tego związku pojawiały się już w pracach historyków².

¹ W. Stanek, *Konfederacje generalne w koronie w XVIII wieku*, Toruń 1991, s. 9.

² Wybrane prace: A. Abramski, *Sądownictwo konfederacji targowickiej (1792-1793). Zaprzeczenie czy kontynuacja Sejmu Czteroletniego?*, [w:] *W dwusetną rocznicę wolnego Sejmu. Ludzie, państwo, prawo czasów Sejmu czteroletniego*, pod red. A. Lityńskiego, Katowice 1988; J. Guttner, *Stosunek Stolicy Apostolskiej do Konstytucji 3 Maja i Konfederacji Targowickiej*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, t. 31, 1938, s. 64-78; K. Lis, *Watykan wobec Konstytucji 3 Maja i konfederacji targowickiej*, „Znak Sprzeciwu”, 1991, nr 1-4, s. 62-67; Z. Zielińska, *Stanisław August, Konstytucja i Targowica*, „Przegląd Historyczny”, t. 69, 1978, z. 2, s. 317-336; M. Puciatowa, *Rzut oka*

Konfederacja Targowicka zawiązana została w nocy z 18 na 19 maja 1792 r. w Targowicy na Podolu³. Jej akt został przygotowany i podpisany w Petersburgu już nieco wcześniej, gdyż 27 kwietnia 1792 r.⁴. Dokonali tego w porozumieniu z Katarzyna II generał artylerii koronnej Stanisław Szczęśny Potocki⁵, późniejszy marszałek generalny, hetman wielki koronny Franciszek Ksawery Branicki⁶ oraz hetman polny koronny Seweryn Rzewuski⁷. Konfederaci zwrócili się o pomoc do Rosji w sprawie przywrócenia starego porządku w Rzeczypospolitej, w wyniku czego w granice Polski wkroczyło ponad 100 tys. żołnierzy carskich. Rozpoczęła się wojna polsko-rosyjska, w której na czele armii polskiej stanął książę Józef Poniatowski⁸. Król Stanisław August Poniatowski widząc dysproporcje w liczebności wojsk nie wierzył, że można stawić czoła Rosji i uważał, że podjęte ze strony sił polskich działania wojenne, były tylko i wyłącznie demonstracją, która mogła w najlepszym razie umożliwić przeprowadzenie rokowań. Gdy jednak otrzymał od Katarzyny II ultimatum, że odwrócenie się od Konstytucji 3 Maja i zerwanie z rewolucjonistami pozwoli mu się uratować, kolejny raz się ugiął i 24 lipca 1792 r. przystąpił do Targowicy oraz wstrzymał działania wojenne wojsk polskich⁹.

Brak zaangażowania króla oraz przywódców obozu konstytucyjnego w wojnę obronną 1792 r., jak również podjęcia prób zażegnania konfliktu polsko-rosyjskiego za pomocą środków politycznych, spowodowało, że do głosu zaczęli dochodzić

na dzieje Komisji Skarbu Rzeczypospolitej W. Ks. Litewskiego za rządów targowickich i sejmu grodzieńskiego, [w:] *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1913-1933*, Wilno 1933, s. 189-24; E. Roztworowski, *Z dziejów genezy Targowicy. Sprawa kawalerii narodowej w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Przegląd Historyczny”, t. 45, 1954, z. 1, s. 14-35; W. Smoleński, *Konfederacja Targowicka*, Kraków 1903 (reprint: Poznań 2006); J. Wąsicki, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z roku 1793. Studium historyczno-prawne*, Poznań 1952; D. Rolnik, *O postawach szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej w 1792 roku*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. 1, 2004, s. 73-95; idem, *Szlachta koronna wobec konfederacji targowickiej: (maj 1792-styczeń 1793)*, Katowice 2000; idem: *Z dziejów związku targowickiego na Litwie. O powstaniu i działalności mińskiej w latach 1792-1793*, [w:] *W podróży przez wiek osiemnasty...*, pod red. A. Perłakowskiego, M. Wyszomirskiej, M. Zwierzykowskiego, Kraków 2015, s. 317-336.

³ J. A. Gierowski, *Historia Polski 1764-1864*, Warszawa 1985, s. 87.

⁴ Ogólna koncepcja Konfederacji Targowickiej znana już była pod koniec 1790 r. Z. Zielińska, *Republikanizm spod znaku buławy. Publicystyka Seweryna Rzewuskiego z lat 1788-1790*, Warszawa 1988, s. 382-392.

⁵ E. Roztworowski, *Szczęśny Potocki Stanisław h. Pilawa*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław 1984-1985, s. 184.

⁶ W. Konopczyński, *Branicki Franciszek Ksawery*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 398.

⁷ Z. Zielińska, *Rzewuski Seweryn h. Krzywda*, [w] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34, Wrocław 1992-1993, s. 138-151.

⁸ J. Skowronek, *Poniatowski Józef Jerzy h. Ciolek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław 1983, s. 428.

⁹ J. Gierowski, *Historia Polski*, op. cit. s. 88.

przeciwnicy reform Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 Maja¹⁰. Jednym z województw, w którym uaktywniły się ogniska opozycyjne było województwo sandomierskie. Co prawda dość silnie prezentowały się one tylko w dwóch powiatach, a mianowicie w radomskim i opoczyńskim, nie mniej jednak wpływy kanclerza Jacka Małachowskiego¹¹ były tam na tyle duże, że opozycja mogła czuć się tam dość pewnie¹². Trudno więc dziwić się, że właśnie w Radomiu, zaraz po tym jak król Stanisław August Poniatowski przystąpił do Targowicy, szlachta województwa sandomierskiego zawiązała własną konfederację wojewódzką pod laską starosty radomskiego Aleksandra Potkańskiego¹³ i tym samym zgłosiła akces do Konfederacji Generalnej.

Akt zawiązania związku wojewódzkiego oraz przystąpienia województwa sandomierskiego do konfederacji Targowickiej przechowywany jest w Bibliotece im. Czartoryskich w Krakowie w tak zwanych Tekach Pawińskiego nr 24. Znajduje się on w szerokim zbiorze akt sejmikowych województwa sandomierskiego nr IV: 1741-1792, pod sygnaturą 8341¹⁴. Zawiera on cechy właściwe dla tego typu dokumentów. Posiada charakterystyczny wstęp, następnie ustanowienie konfederacji wojewódzkiej z wyszczególnieniem marszałka tego związku i powołanych z powiatów konsyliarzy oraz akces konfederacji wojewódzkiej do Konfederacji Generalnej. W akcie tym zamieszczony jest także tekst przysięgi jaką musiał złożyć marszałek związku wojewódzkiego. W ostatnim fragmencie dokumentu zamieszczona jest informacja o wyborze przedstawicieli województwa sandomierskiego, którzy wyposażeni w stosowną instrukcję, mieli za zadanie poinformować o podjętych decyzjach konfederackich Stanisława Szczęsnego Potockiego marszałka związku generalnego. Dokument zakończony jest podpisami szlachty biorącej udział w zgromadzeniu.

Podsumowując, zaznaczyć należy, że poniższy tekst źródłowy został edytowany według zasad obowiązujących w instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych¹⁵.

¹⁰ Opozycję wobec konstytucji i reform Sejmu Wielkiego w poszczególnych rejonach Rzeczypospolitej omawia Wojciech Szczygielski w pracy pod tytułem *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, wydanej w Łodzi w 1994 r.

¹¹ A. Zachorski, *Małachowski Jacek h. Nałęcz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 393.

¹² W. Szczygielski, *Referendum Trzeciomajow*, op. cit. s. 184.

¹³ W. Szczygielski, *Potkański Aleksander h. Brochowicz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław 1983, s. 720.

¹⁴ Całość akt sejmikowych województwa sandomierskiego obejmuje: Bibl. PAU i PAN Kraków: rkps. 8338, TP 21: Akta sejmikowe województwa sandomierskiego I: 1574-1699, ibidem, rkps 8339, TP 22: Akta sejmikowe województwa sandomierskiego II: 1700-1714; ibidem, rkps 8340, Akta sejmikowe województwa sandomierskiego III: 1715-1740; Akta sejmikowe województwa sandomierskiego IV: 1741-1792.

¹⁵ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, oprac. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Tekst źródłowy

Mikr. Bibl. PAU i PAN Kraków, Teki Pawińskiego nr 2, sygn. 8341, k. 1301-1316
– kopia

„30 Julii 1792

Działo się w Radomiu w Aktach Ziemiańskich

Dnia Trzydziestego Miesiąca Lipca

Roku Pańskiego Tysiąc Siedemset Dziewięćdziesiątego Drugiego

Do akt niniejszych ziemiańskich radomskich, osobiście przyszedłszy urodzony Józef Trejga, podał Akt Konfederacji Województwa Sandomierskiego przez JW. i urodzonego, senatorów i dygnitarzów, urzędników i obywateli w mieście tutejszym Radomiu zdziałany i podpisami rąk zatwierdzony, w następującej osnowie:

My senatorowie, urzędnicy i obywatele województwa sandomierskiego oraz powiatów i ziemi onesz składających, do miasta Kr. Mości Radomia zgromadzeni, powziąwszy dokładną wiadomość, że Kr. Mości Pan Nasz Miłościwy z nieustannej swojej o uszczęśliwienie i spokojność narodu troskliwości, akcesem swoim do Konfederacji pod Targowicą dnia 19 miesiąca maja, roku teraz bieżącego 1792 nowo utworzonej przystąpić raczył, pragnąc, aby myśli nasze były jak najrychlej wiadome, owe oświadczamy:

Że przy Wierze Świętej Katolickiej panującej, przy dostojenstwie tegoż Najjaśniejszego Stanisława Augusta Króla nam panującego, przy swobodach i zaszczytach nam od przodków naszych zostawionych, przy całości granic własności Rzeczypospolitej sposobem praktykowanym i przykładami nam od niektórych już województw podanymi, do wzmiankowanej Konfederacji się uciekając, JW. Stanisława Szczęsnego Potockiego generała artylerii koronnej za generalnego prowincji koronnych marszałka uznajemy, w związek miłości braterskiej wchodzimy jak najściślej i konfederujemy się, powołując do laski Konfederacji województwa naszego sandomierskiego, znanego nam dobrze w obywatelstwie, z cnoty i przymiotów JW. Aleksandra Potkańskiego starostę radomskiego, orderu św. Stanisława kawalera oraz temuż do pracy dzielenia konsyliarzów dodajemy; to jest z powiatu sandomierskiego WW. Kazimierza Karskiego podczaszego sandomierskiego, JW. Jana Darowskiego podsędką ziemskiego sandomierskiego, orderu św. Stanisława kawalera, Andrzeja Szczepanowskiego cześnika sandomierskiego; z powiatu wiślickiego WW. Józefa Skotnickiego podczaszego wiślickiego, Andrzeja Niemierczy wojewódzkiego wiślickiego, Józefa Sosnowskiego pisarza grodzkiego sandomierskiego; z powiatu pilzneńskiego JW. Gabriela Popiela vice-starostę sandomierskiego, orderu św. Stanisława kawalera, Sabbę Mikułowskiego podstolego wiślickiego, Franciszka Potkańskiego kasztelanica radomskiego, JW. Cypriana Wąsowicza cześnika, orderu św. Stanisława kawalera, WW. Antoniego Mikułowskiego pisarza ziemskiego, Józefa Krzywickiego komornika ziemskiego radomskiego; z ziemi stężyckiej JWW. Józefa Niemierczy podstolego, Jana Kantego Dunina Wąsowicza

łowczego stężyckiego, orderu św. Stanisława kawalera, Józefa Mężyńskiego; z powiatu opoczyńskiego WW. Jana Skórkowskiego chorążego, Kazimierza Skórkowskiego podczaszego, Ignacego Pomianowskiego cześnika, opoczyńskich; z powiatu częcińskiego Bystrzanowskiego chorążego częcińskiego, orderu św. Stanisława kawalera, JW. Jana Stadnickiego łowczego opoczyńskiego, W. Józefa Konarskiego majora wojsk koronnych. A tak przez nas wybranego JW. marszałka województwa naszego sandomierskiego oraz i dodanych mu konsyliarzów, stosując się do przepisów Konfederacji Targowickiej wyżej wymienionej do której się niniejszym związkiem naszym wcielamy, do przysięgi w tejże Konfederacji rotę dla nich przypisaną obowiązujemy i takowe przysięgi przed nami natychmiast wykonane przez przytoczonych JW. marszałka jako i niektórych konsyliarzów mieć chcemy, a to przez JW. marszałka rotą następującą:

»Ja Aleksander, obrany województwa sandomierskiego marszałek, przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu, iż ja urząd mój marszałkowski dla odzyskania swobód ojczystych podług Boga, sumienia i ustawowo utworzonej Konfederacji sprawować będę, Konstytucję 3 Maja roku 1791 zapadłą jako grobem wolności i Rzeczypospolitej będącą wszystkimi siłami niszczyć będę, tych co przeciwko wolnościom szlacheckim, za sukcesją tronu, za rozszerzeniem władzy królewskiej intrygować, namawiać lub machinować¹⁶ będą, przed Konfederacją i publicznością wydawać będę, na oderwanie najmniejszej kraju części lub jego cesji pozwalać nie będę, wiary Świętej Rzymskiej Katolickiej, wolności i równości szlacheckiej utrzymywać i bronić będę, z adherentami¹⁷ Konstytucji 3 maja żadnego porozumienia się na zgubę Rzeczypospolitej lub swobód ojczystych mieć nie będę. Sądy konfederackie podług Boga, sumienia i prawa sadzić będę, większość kresów w nich zachowując, wszystko privato studio na uciemnienie wiernie używać ani żeby było używane pozwalać [nie] będę. Recessu od Konfederacji czynić nie będę, póki sukcesja tronu i Konstytucja 3 Maja skasowana nie będzie, póki rząd polski republikański nie wróci się i póki Konfederacja ta rozwiązana nie będzie, a od tej przysięgi mojej żadnego uwolnienia ani rozgrzeszenia od nikogo żądać nie będę, a choćby mi było od kogokolwiek ofiarowane, tedy go nie przyjmę, tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka syna Jego«.

A zaś przez JWW. i WW. konsyliarzów rotą w tejże Konfederacji Targowickiej napisaną, które przysięgi gdy tak JWW marszałek jako i przytomni JWW konsyliarze wykonali, ażeby takową przysięgę przez nieprzytomnych teraz JWW. konsyliarzów obranych przed JW. województwa naszego marszałkiem wykonana była, onychże obowiązujemy.

Żeby zaś jak najrychlej po tym naszym związku uwiadomiony być mógł JW. Stanisław Szczęsny Potocki generał artylerii koronnej, a prowincji Koronnych generalny marszałek, uroczystego o tem doniesienia upraszamy i delegujemy JW. Jana z Dukli Małachowskiego kanclerzycę koronnego, orderu św. Stanisława

¹⁶ Machinować – przygotowywać coś w tajemnicy, podstępnie; knuć.

¹⁷ Adherent – zwolennik, stronnik, poplecznik.

kawalera i W. Konstantego Jankowskiego szambelana Kr. Mości, którym przyzwoitą w tej mierze JW. Konfederacji województwa naszego marszałek dać nie omieszką instrukcji i również obowiązujemy tegoż JW. Konfederacji naszej marszałka, aby zalecił aktem przyjmowanie w przeciągu jeszcze niedziel czterech do aktu niniejszego akcesem pragnącym przystępować, po upłynieniu, którego czasu nikt bez wcielenia się w akt Konfederacji activitatem mieć nie będzie mógł. Gdy zaś z jednomyślnej prześwietnych zgromadzonych obywatelów woli jest zaproponowano, aby tak JWW. marszałek jako JWW. konsyliarze dla dobra publicznego tej się podejmujący pracy i usługi, nie tylko żadnej od Rzeczypospolitej czyli Skarbu Koronnego nie żądali nagrody, nawet gdyby im ofiarowana była onej nie przyjmowali, przeto niżej podpisani marszałek i konsyliarze przytomni najchętniej tej prześwietnych obywateli przyjmując wolę, zupełnie się do niej stosując i tę dopełnić najsołenniejszym obowiązując się warunkiem.

Działo się w Radomiu
Mieście Kr. Mości
Powiatowym Województwa Naszego
Dnia 30 Miesiąca Lipca
Roku Pańskiego 1792

Podpisano: Józef Sołtyk Z. Z; Ignacy Korwin Hrabia Krasieński mp; Stanisław Sieciechowski K. Z. radomski; Tomasz Drzewica Mikułowski K. Z. R.; Jan Kanty Rawicz Mikułowski komornik graniczny sandomierski; A. Kłopotcki rotmistrz; Wojciech Zaremba szambelan Kr. Mości; Józef Dunin Wąsowicz; Marcin Dunin Wąsowicz K. W. K; Wiktor Tarnawa Gorzkowski; Ludwik Bylina Węgierski; Tomasz Zieliński; Józef Brzeziński; Ignacy Nekanda Treпка; Ignacy Korwin Kochanowski; Józef Kamiński; Marcin Junosza Zawadzki; Jan Gartnicki; Józef Szaniawski +++; Andrzej Domański; Maciej Tymiński; Antoni Dziobiński; Józef Tuszewski; Onufry Stanisław Kamieniecki regent aktowy ziemiański powiatu radomskiego; Dobrogost Korybutt Łuba; Józef Rawicz z Wielkich Kuraszów Kurasz; JW. Bukowiecki; Stanisław z Zębów Laskowski; Jan Rogowski szambelan Kr. Mości; Felix Dunin Wąsowicz szambelan Kr. Mości; Jan Karsz Siedleński szambelan Kr. Mości; Onufry Odrowąż Kietliński; Antoni Telatycki ręką trzymaną; Michał Skłodowski; Antoni Stobiecki; Dominik Dobryuski; Józef Treyga; Walenty Dunin; Tomasz Suleszycki; Onufry Treyga SGR; Józef Ostoja Słupkowski; Aleksander Potkański Konfederacji Województwa Sandomierskiego Generalnej obrany i przysięgły marszałek; Józef na Czernichowie i Przyborsku Niemirycz podstoli ziemi stężyckiej i konsyliarz; Cyprian Dunin Wąsowicz cześnik powiatu radomskiego, konsyliarz; Antoni Mikułowski pisarz ziemski radomski, powiatu radomskiego konsyliarz; Józef z Krzywic Krzywicki K. B. R., konsyliarz G. B.

Akcesu zaś do niniejszej Konfederacji JW. Małachowskiego K. W. K, takowa osnowa pismem tym, który mieć za autentyczny i waloru niewnoszonego zastępując swoją na miejscu nieprzytomność, wcielam się w dzieło Konfederacji Województwa

Sandomierskiego i podpis mój aby mógł być umieszczony w akcie Konfederacji Województwa Sandomierskiego jako ziemianin i obywatel posesje mający w tymże województwie upraszam. Dattum w Warszawie Hiacynt Małachowski K. W. K. miejsce pieczęci rodowitej na laku czerwonym wyciśniętej, którego akcesu oryginał w dniu dzisiejszym do akt ziemskich radomskich sposobem oblaty podany, w tychże aktach w oryginale wstawiony.

Z Akt Ziemskich Radomskich wyjęta.
Podpisano: Tymiński P. R. Z. P. R. mp.”

Streszczenie

AKT PRZYSTĄPIENIA WOJEWÓDZTWA SANDOMIERSKIEGO DO KONFEDERACJI TARGOWICKIEJ Z DNIA 30 LIPCA 1792 ROKU

Tematem tekstu źródłowego jest akt przystąpienia szlachty województwa sandomierskiego do Konfederacji Targowickiej 30 lipca 1792 r. Autor we wprowadzeniu omawia znaczenie konfederacji głównie w II połowie XVIII w. oraz okoliczności w jakich doszło do zawiązania Konfederacji Targowickiej i przystąpienia do niej tytułowego województwa. Zasadniczą część stanowi tekst źródłowy zawierający typowy dla takich dokumentów wstęp, akt zawiązania konfederacji wojewódzkiej, określenie przywódców konfederacji, przysięgę marszałka, akces do Konfederacji Targowickiej. Dokument zakończony jest podpisami szlachty biorącej udział w zgromadzeniu.

Słowa kluczowe:

akt, konfederacja, Targowica, województwo sandomierskie, szlachta, marszałek

Abstract

THE ACT OF ACCESSION OF THE SANDOMIERZ PROVINCE TO THE TARGOWIC CONFEDERATION OF JULY 30, 1792

The subject of the source text is the act of joining the gentry of the Sandomierz province to the Targowic Confederation on July 30, 1792. The author in the introduction discusses the importance of the Confederacy mainly in the second half of the 18th century and the circumstances in which the Targowic Confederation and its accession to the region took place. The basic part is the source text containing the typical entry for such documents, the act of establishing a confederation of voivodship, the definition of leaders of the confederation, the oath of the marshal, accession to the Targowica Confederation. The document ends with the signatures of the nobles taking part in the assembly.

Keywords:

act, confederacy, Targowica, Sandomierz province, nobility, marshal

Bibliografia

Źródła archiwalne

Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Teki Pawińskiego 21, 22, 23, 24;
rkps.: 8338, 8339, 8340, 8341;
Akta sejmikowe województwa sandomierskiego I: 1574-1699, II: 1700-1714, III: 1715-1740, IV: 1741-1792.

Literatura:

Abramski Andrzej, *Sądownictwo konfederacji targowickiej (1792-1793). Zaprzeczenie czy kontynuacja Sejmu Czteroletniego?*, [w:] *W dwusetną rocznicę wolnego Sejmu. Ludzie, państwo, prawo czasów Sejmu czteroletniego*, pod red. Adam Lityński, Katowice: Uniwersytet Śląski, 1988.

Gierowski Józef Andrzej, *Historia Polski 1764-1864*, Warszawa: PWN, 1985.

Guttner Jadwiga, *Stosunek Stolicy Apostolskiej do Konstytucji 3 Maja i Konfederacji Targowickiej*, Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Warszawa 1938.

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, oprac. Kazimierz Lepszy, Wrocław: Zakład im. Ossolińskich, 1953.

Konopczyński Władysław, *Branicki Franciszek Ksawery*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1936, s. 398.

Lis Krzysztof, *Watykan wobec Konstytucji 3 Maja i konfederacji targowickiej*, „Znak Sprzeciwu”, 1991, nr 1-4, s. 62-67.

Puciatowa Maria, *Rzut oka na dzieje Komisji Skarbu Rzeczypospolitej w. Ks. Litewskiego za rządów targowickich i sejmu grodzieńskiego*, [w:] *Księga pamiątkowa koła historyków słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1913-1933*, Wilno 1933, s. 189-24.

Rolnik Dariusz, *O postawach szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej w 1792 roku*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. 1, 2004, s. 73-95.

Rolnik Dariusz, *Szlachta koronna wobec konfederacji targowickiej: (maj 1792-styczeń 1793)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.

Roztworowski Emanuel, *Szczesny Potocki Stanisław h. Pilawa*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984-1985, s. 184.

Roztworowski Emanuel, *Z dziejów genezy Targowicy. Sprawa kawalerii narodowej w dobie Sejmu Czteroletniego*, „Przegląd Historyczny”, t. 45, 1954, z. 1, s. 14-35.

Skowronek Jerzy, *Poniatowski Józef Jerzy h. Ciolek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1983, s. 428.

Smoleński Władysław, *Konfederacja Targowicka*, Kraków: Nakładem autora; skład główny w Księgarni G. Gebethnera i Spółki, 1903.

Szczygielski Wacław, *Potkański Aleksander h. Brochowicz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1983, s. 720.

Szczygielski Wojciech, *Referendum Trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1994.

Wąsicki Jan, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z roku 1793. Studium historyczno-prawne*, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1952.

Wojciech Stanek, *Konfederacje generalne w koronie w XVIII wieku*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1991.

Zachorski Andrzej, *Małachowski Jacek h. Nałęcz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974, s. 393.

Z dziejów związku targowickiego na Litwie. O powstaniu i działalności mińskiej w latach 1792-1793, [w:] *W podróży przez wiek osiemnasty. Studia i szkice z epoki nowożytnej*, pod red. Adama Perłakowskiego, Moniki Wyszomirskiej, Michała Zwierzykowskiego, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2015, s. 317-336.

Zielińska Zofia, *Stanisław August, Konstytucja i Targowica*, „Przegląd Historyczny”, t. 69, 1978, z. 2, s. 317-336.

Zielińska Zofia, *Republikanizm spod znaku buławy. Publicystyka Seweryna Rzewuskiego z lat 1788-1790*, Warszawa: Wydawnictwo UW, 1988.

Zielińska Zofia, *Rzewuski Seweryn h. Krzywda*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1993, s. 138-151.

Autor oświadcza, że artykuł powstał przy wykorzystaniu własnych środków finansowych.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 2016.07.06.

Data wstępnej akceptacji artykułu przez Redakcję: 2016.07.20.